

Djelovanje politike EU-a na mljekarstvo u Republici Hrvatskoj

Branka Šakić Bobić, Zoran Grgić*, Mario Njavro

¹Zavod za upravu poljoprivrednoga gospodarstva, Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Svetošimunska 25, Zagreb

Received - Prispjelo: 10.02.2009.

Accepted - Prihvaćeno: 19.05.2009.

Sažetak

Godinu 2007. na svjetskom tržištu mlijeka obilježio je nagli porast cijena. Tržište je privremeno stabilizirano polovicom 2008. godine, kada je Europska komisija zastupnicima Europskog parlamenta predstavila prijedlog modernizacije Zajedničke poljoprivredne politike. Glavni su elementi prijedloga Europske komisije da se trajno ukine obveza kojom se manji dio poljoprivrednih površina svake godine ostavi bez usjeva, ukidanje kvota za proizvodnju mlijeka, te ukidanje veze između visine subvencija s količinom proizvodnje. Ulazak zemalja Istočne i Središnje Europe u Europsku uniju kod njih je uvjetovao smanjenje poljoprivrednih taksu i cijena mlijeka. Danas su u "novim" članicama zaštitne carine u pravilu niže nego prije ulaska u EU (iznimka su Poljska i Rumunjska). Troškovi proizvodnje u novim članicama u pravilu su viši nego u EU, pa je na proizvođače mlijeka pojačan tržišni pritisak za povećanje kapaciteta (osnovnog stada), povećanje iskorištenja kapaciteta (muznost po grlu) i proizvodnje s nižom cijenom koštanja. Kako dio manjih proizvođača ne može reagirati na ovaj pritisak unaprijeđenjem svoje proizvodnje, nepovratno odlazi iz mljekarstva. Posljedica je u pravilu smanjenje izvoza mlijeka i mliječnih proizvoda u zemljama novim članicama EU-a. Današnja tržišna proizvodnja mlijeka u Hrvatskoj je oko 650 milijuna litara, a u proizvodnji je 234 tisuće muznih krava. U našem mljekarstvu u posljednjih pet godina napravljen je značajan pomak sa stajališta proizvodnje i otkupa. Pomoć sektoru svakogodišnjim visokim ulaganjima kroz državne poticaje i kredite, te poticaje mljekare na osnovnu cijenu i poticaj države donijela je povećanje otkupa za 211 milijuna litara u zadnjem petogodišnjem razdoblju, ali i značajno smanjenje broja proizvođača. Da bismo ostali na današnjoj razini proizvodnje, odnosno otkupa koji se jedini računa u kvotu I, s oko 90 % mlijeka u standardu, potrebno je povećati udio mlijeka u standardu za oko 119 milijuna litara. Takvo povećanje kvalitete proizvodnje u razdoblju našeg pregovaranja s EU-om i neposredno nakon planiranog ulaska Hrvatske u EU dok još imamo neki prostor "slobodnog" uređivanja agrarne politike (oko tri godine ukupno), ne može se očekivati na današnji način.

Ključne riječi: mljekarstvo, Europska unija, agrarna politika

Uvod i problem

Proizvodnja mlijeka u Hrvatskoj godinama se odvijala na vrlo velikom broju gospodarstava, ali su to pretežito bile staje s jednom do dvije krave. Danas je u Hrvatskoj smanjen broj proizvođača mlijeka sa

58 715 (2003. godine) na 23 948 (2008. godine) i u proizvodnju su uključene 234 tisuće muznih krava, što je prosječno 9 grla po gospodarstvu, dok je u EU taj prosjek 30 grla. Osim toga, prosječna godišnja proizvodnja mlijeka na domaćoj farmi po jednoj kravi je 4836 litara, a u Europi više od 6000

*Dopisni autor/Corresponding author: Tel./Phone: +385 1 2393 760; E-mail: zgrgic@agr.hr

litara. Proizvodnja mlijeka u EU-25 za 2007. godinu procijenjena je na oko 143,5 milijuna tona, od čega se 133 milijuna tona (92,7 %) predaje mljekarima. U Hrvatskoj se posljednjih godina bilježi stalan porast proizvodnje te povećanje otkupa za 211 milijuna litara u zadnjem petogodišnjem razdoblju. Prodajna cijena mlijeka u 2007. godini u Hrvatskoj je iznosila 2,85 kn, a u EU 2,46 kn/litri. (Grgić, 2008.) Mala gospodarstva kakva su u Hrvatskoj, gdje se ostvaruje vrlo mala proizvodnost i po grlu i po gospodarstvu, na otvorenom tržištu ne mogu postići razinu konkurentnosti u usporedbi s EU-om. Da bismo ostali na današnjoj razini proizvodnje, odnosno otkupa koji se jedini računa u kvotu I, s oko 90 % mlijeka u standardu, potrebno je povećati udio mlijeka u standardu za oko 119 milijuna litara. Sigurno je da će mnogi proizvođači mlijeka i prije ulaska u EU biti prisiljeni obustaviti proizvodnju, a opstat će samo oni koji će povećati broj muznih krava i proizvodnost, poboljšati kvalitetu mlijeka i moći stalno ulagati u modernizaciju. Mjerama poljoprivredne politike i dalje bi trebalo poticati okrupnjavanje gospodarstava i povećanje prosječne veličine stada i prosječne proizvodnje mlijeka. Mogućnosti postoje i u poticanju boljeg iskorištavanja resursa, poput pašnjaka, ali i poljoprivredne mehanizacije i opreme na gospodarstvima. Mjerama stabilizacije tržišta može se povećati broj specijaliziranih farmi, čime će se smanjiti troškovi proizvodnje i povećati kakvoća proizvoda. Među proizvođačima treba otkloniti sumnje o ulasku u EU, treba izmijeniti sliku o EU kao "neprijatelju" i pokazati velike mogućnosti zajedničkoga europskog tržišta na kojemu uvijek ima mjesta za kvalitetne proizvode.

Dosadašnja istraživanja

Od 1968. godine mljekarska politika EU-a uključivala je visoke carinske zaštite i interventno otkupljivanje mlijeka u prahu i maslaca po zajamčenim cijenama. Godine 1984. uvedena je kvota za pojedinačne proizvođače mlijeka. Tijekom ovog razdoblja koristili su se izvozni poticaji za mliječne proizvode prodane na svjetskom tržištu. Godine 1998. prosječna proizvođačka cijena mlijeka bila je oko 300 eura/toni. (Rickard, 1999.).

OECD je procijenio da je u 1999. godini 21,4 milijarde eura kroz mjere agrarne politike prebačeno europskim proizvođačima mlijeka iz drugih područja

gospodarstva. Ovaj iznos predstavlja 57 % ukupnog bruto dohotka proizvođača mlijeka. Također, procijenjeno je da su cijene mlijeka na gospodarstvu bile 130% više od svjetskih cijena mlijeka. (OECD, 1999.).

Istraživanje troškova pokazalo je da u većini zemalja EU-a poljoprivrednici trebaju oko 40 krava za pokriće u mljekarstvu i oko 70 krava za prihvatljiv život. Samo oko 40 % stada u EU ima više od 40 krava. (Rickard, 1999.).

Glavna odlika reformi 1992. i 2000. bilo je pomicanje sa cjenovne potpore na potporu dohotka. To je bio prvi korak u pomicanju potpore s proizvodnje na proizvođača, ali je on bio tek polovičan, budući da je izravna potpora dohotka ostala vezana uz čimbenike proizvodnje, bilo hektari vezani uz specifične usjeve ili plaćanje po grlu za životinje. (Swinbank, 1999.).

U mljekarskom sektoru kroz reformu se nastavlja pomicanje od cjenovne potpore prema izravnim plaćanjima. U Bavarskoj se od 2003. do 2006. izravnim plaćanjima povećavala prodajna cijena mlijeka. (Grgić, 2008.).

Srednjoročno, proizvodnja u EU-25 trebala bi se smanjiti zbog niže konkurentnosti maslaca u usporedbi s drugim mliječnim proizvodima. Intervencija velikom količinom proizvoda postaje sve manje zanimljivom kao izlaz na tržište kako se interventne cijene smanjuju. Visokovrijedni proizvodi, kao sirevi i proizvodi od svježeg mlijeka, postaju sve konkurentnijima na unutrašnjem i vanjskom tržištu. Njihova se proizvodnja povećava. Ovaj razvoj trebao bi dovesti do bolje tržišne bilance za mliječne proizvode te do postupnog povećanja prosječne cijene mlijeka u EU-25 od 2007. godine nadalje. Godine 2010. prihod mljekarskog sektora trebao bi biti 35 % viši nego u 2002. Snažan razvoj poljoprivrednog dohotka novih zemalja članica značajno je povezan s izravnim plaćanjem, djelovanjem mjera ruralnog razvoja te poboljšanom efikasnošću proizvodnje. Prijedlog komisije je povećanje ukupnog proračuna za ruralni razvoj između 2006. i 2013. godine, 25 % u cijenama iz 2004. godine, odnosno 44 % u tekućim cijenama (Ahner, 2004.).

Ograničena ponuda i povećana potražnja uzrokovali su skok cijena. Kao glavni uzrok porasta cijena mlijeka navodi se manjak mlijeka na svjetskom tržištu, određen s nekoliko čimbenika - veliki uvoz

mlijeka i prerađevina u Kinu, velika suša u Australiji i Novom Zelandu, nedostatak stočne hrane u svijetu zbog veće potražnje za biogorivom.

Obilježja tržišta mlijeka 2007. godine:

1. od svježeg mlijeka i maslaca, proizvodnja se usmjerava prema siru,
2. porast maloprodajne cijene mlijeka odražava se na cijene svih drugih mliječnih proizvoda,
3. povećanje cijena stalno je prisutno u EU.

Europska komisija, prema procjeni da će se nastaviti rast potražnje za mlijekom i mliječnim proizvodima, predložila je povećanje proizvodnih kvota za mlijeko od oko 2 % kako bi se zaustavio oštri rast cijena mlijeka (Grgić, 2008.).

U Velikoj Britaniji poljoprivrednici su dobivali 2,04 kune/litri mlijeka koje su supermarketi prodavali za 3,51 kunu/litri, uz profit od 0,11 kuna. Ostatak je išao prerađivačima. Nakon 10 godina cijena je bila 4,26 kuna, ali je udio supermarketa narastao na 1,30 kuna. Udio prerađivača ostao je isti, a udio poljoprivrednika pao je na 1,59 kuna/litri - ispod troška proizvodnje. Ovo je još uvijek prosječna cijena isplaćena britanskom poljoprivredniku, ali rastući troškovi goriva i hrane znače još žešću borbu za profitom. Prosječan trošak proizvodnje je 1,75 kuna - gubitak od 0,24 kuna/litri - zato ne čudi da polovina britanskih proizvođača mlijeka odustaje od proizvodnje u posljednjih 10 godina (Wilson, 2007.).

Cijene mlijeka i mliječnih proizvoda u srednjoeuropskim i istočnoeuropskim zemljama znatno su niže od EU-a. Primjerice, 1998/99. cijene mlijeka bile su oko 55 %, 78 % i 79 % prosječnih EU cijena u Poljskoj, Češkoj i Mađarskoj. Nakon pristupanja EU-u većina proizvođača suočit će se s povećanjem cijena, jer je namjera dodatnih plaćanja da proizvođačima u trenutnim zemljama članicama kompenzira smanjenje cijena. Proširenje EU-a znači dodatnu raznolikost uvjeta mljekarstva (agroklimatskih, strukturalnih, tržišnih) unutar granica EU-a. Zbog toga će se povećati problemi kreiranja i upravljanja zajedničkom mljekarskom politikom (Burell, 2000.).

Istraživanje na primjeru nizozemskih proizvođača mlijeka pokazalo je razvoj mljekarskog sektora i tržišta u EU, te mogući utjecaj ukidanja mliječnih kvota. Snižavanjem cijena mlijeka postaje upitna važnost kvota za mljekarski sektor, a daljnja liberalizacija trgovine samo će još više sniziti ci-

jene mlijeka u EU. Istraživanje nizozemskog slučaja pokazuje da će ranije ukidanje kvota biti korisno za velike farme spremne za proširenje i strukturalne promjene. U istraživanju je prikazano nekoliko instrumenata politike koji mogu olakšati postupnu prilagodbu mljekarskog sektora na prilike bez mliječnih kvota. Mliječne kvote postaju manje važne za prihod proizvođača mlijeka, posebno zbog smanjenja interventnih cijena mlijeka i približavanjem cijena u EU cijenama na svjetskom tržištu. Predlaže se čak i ranije ukidanje kvota od predviđenog 2014/2015. Usporedbom situacije "sa" i "bez kvota" došli su do zaključka da će neki proizvođači u Nizozemskoj profitirati ranijim ukidanjem kvota, posebno proizvođači koji farmu žele proširiti u sljedećih nekoliko godina i koji bi ukidanjem kvota izbjegli dodatne troškove. Instrumenti politike u odnosu na kvote (kupovanje) mogu se primijeniti samo za ograničen broj godina, predviđajući konačno ukidanje kvota ili tako dugo dok su kvote obvezne. Promjene instrumenata tržišta (izvozne potpore, uvozne carine) i interventnih cijena mogu se primjenjivati tijekom duljeg razdoblja. U prijelaznom razdoblju popratne mjere i ruralna politika mogu ublažiti financijsko-ekonomske i socijalne učinke promjena u politici mljekarskog tržišta (Van Berkum i Helming, 2006.).

Zajednička agrarna politika i kretanja u proizvodnji mlijeka EU-a

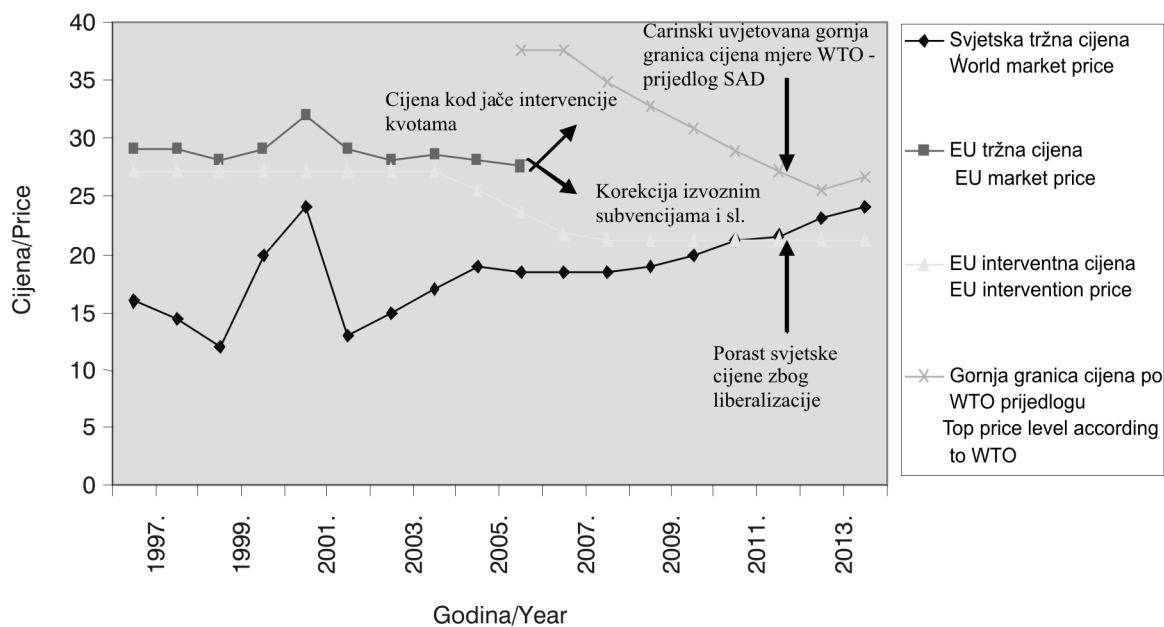
Nakon velikih kolebanja i rasta cijena mlijeka ZAP je trebao donijeti ravnotežu i stabilnost cijena. Trebala je biti plaćena i smanjenjem dohotka proizvođača. Nova zajednička agrarna politika EU-a (CAP, 2003.) podržava ruralni razvoj i poljoprivredni okoliš prije nego proizvodnju i farmerske prihode (CAP Reform Agreement, 2003.).

Razdvajanje potpore farmerima od same proizvodnje bila je velika inovacija agrarne reforme, od čega su na proizvodnju mlijeka najviše utjecali:

- smanjenje cjenovne potpore za 22 %,
- jedinstveno plaćanje po gospodarstvu uspostavljeno prema povijesnom kriteriju i regionalnoj razini i samoj farmi, te vezano uz količinu korištenog zemljišta,
- nevezanost iznosa plaćanja i broja grla na farmi,
- maksimum 50 % potpore može se povezati s proizvodnjom u što su uključene i dodatne potpore za područja s otežanim uvjetima gospodarenja,
- ustanovljuje se poseban fond za ruralni razvoj.

Grafikon 1: Kretanje cijena mlijeka na tržištu EU-a i svijeta do 2014. i utjecaj scenarija liberalizacije na daljnje kretanje cijena

Fig. 1: Milk price on the EU and world market until 2014 and liberalization scenario impact at further price movement

Izvor: Salamon (FAL-MA) i Isermeyer (FAL-BW)
Source: Salamon (FAL-MA) i Isermeyer (FAL-BW)

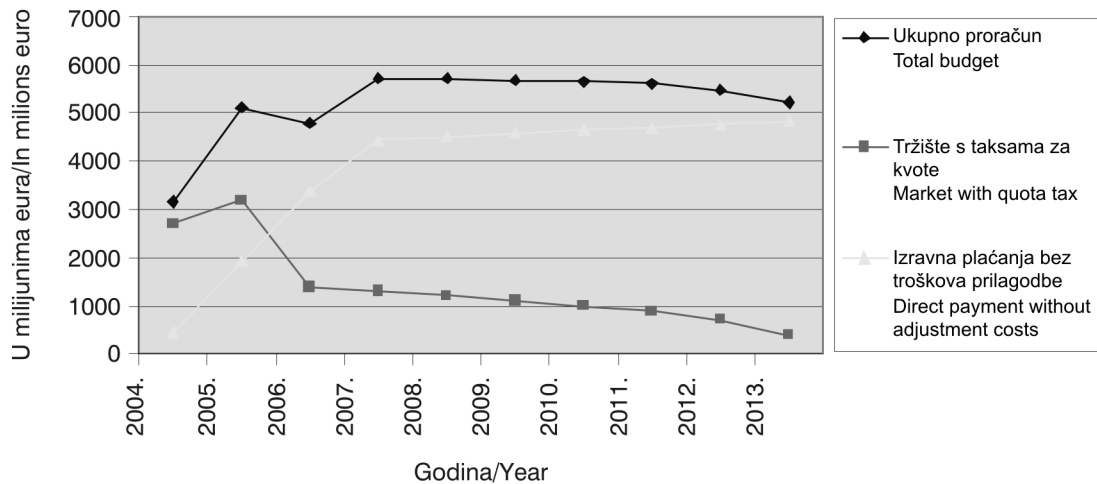
Razvoj financijske potpore ide u tri stupnja, s početkom od 2005. godine. Potpora iz državnih izvora ne smije prelaziti razinu od 41,7 € po toni (ako se daje kao dopuna premijama za muzne krave), ili 350 € po kravi (ako se isplaćuje kao premija po jedinici površine). Dodatno premiranje proizvodnje moglo se provoditi u razdoblju 2004. - 2007. godine. Nakon toga potpore su zamijenjene jedinstvenim plaćanjem. Nakon krize s početka stoljeća i uvođenja kvota za mlijeko, cijena mlijeka na EU tržištu zadržavana je iznad interventne, a značajno iznad svjetskih cijena. EU je raspolagala snažnim mehanizmima održavanja cijena kvotama i izvoznim subvencijama. Činilo se da unatoč planiranom povećanju svjetskih cijena mlijeka zbog liberalizacije prometa mlijeka do 2013. godine nema problema za EU proizvođače. Prema podacima u grafikonu 1 do kraja tog razdoblja postoji značajan prostor u odnosu na svjetske cijene određene po WTO-u (na prijedlog SAD-a).

Proizvodnja mlijeka u EU-27 je 149,97 milijuna tona, od čega se 134,25 milijuna tona (89,25 %) predaje mljekarima. U planiranom razdoblju do 2013. godine nije predviđen porast proizvodnje mlijeka u zemljama EU-a, ali će se zbog politike subvencioniranja proizvodnje ukupne cijene mlijeka za proizvođača smanjiti (sa svim davanjima oko 0,39 eura po kilogramu).

Od 2004. do 2005. godine proračun je povećan sa 3000 na 5000 milijuna eura. U istom razdoblju povećano je i tržište s taksama za kvote, ali za 300 milijuna eura, a izravna plaćanja bez troškova prilagodbe zabilježila su strelovit rast od 4000 milijuna eura. Nakon 2007. rast se usporava i do 2013. godine predviđeno je postupno opadanje proračuna sa 6000 na 5000 milijuna eura, tržišta s taksama za kvote sa 1000 na 500 milijuna eura, dok bi izravna plaćanja bez troškova prilagodbe trebala rasti sa 4500 na 5000 milijuna eura. U strukturi proračunskih davanja za proizvođače mlijeka prevladavat će jedinstvena plaćanja gospodarstvima.

Grafikon 2 Struktura prihoda (proračuna) mlijeka u EU, prema kretanjima dosadašnje i očekivane proizvodnje 2004. - 2013.

Fig. 2: Milk income (budget) structure at EU, previous and expected production in 2004 - 2013

Izvor: Salamon (FAL-MA) i Isermeyer (FAL-BW)
Source: Salamon (FAL-MA) i Isermeyer (FAL-BW)

Ulazak zemalja Istočne i Središnje Europe u EU s kraja 90-ih godina prošlog stoljeća uvjetovao je kod njih smanjenje poljoprivrednih taksi i cijena mlijeka. Danas su u "novim" članicama EU-a zaštitne carine u pravilu niže nego prije ulaska u EU (iznimka su Poljska i Rumunjska). Troškovi proizvodnje u novim članicama u pravilu su viši nego u EU, pa je na proizvođače mlijeka pojačan tržišni pritisak za povećanje kapaciteta (osnovnog stada), povećanje iskorištenja kapaciteta (muznost po grlu) i proizvodnje s nižom cijenom koštanja. Kako dio manjih proizvođača ne može reagirati na ovaj pritisak unapređenjem svoje proizvodnje, nepovratno odlazi iz mljekarstva. Posljedica je u pravilu smanjenje izvoza mlijeka i mliječnih proizvoda u zemljama novim članicama EU-a.

Budućnost ZAP-a u mljekarskom sektoru

Godinu 2007. na svjetskom tržištu mlijeka obilježio je nagli porast cijena. U odnosu na 2006. godinu potkraj kolovoza 2007. prosječne cijene u Europi bile su više za 5,08 €/100 kg ili 17,8 %. Tada je zabilježena prosječna cijena mlijeka od 33,55 €/100 kg (ili okvirno 2,46 kn/litra). Najviše cijene mlijeka u EU tada su zabilježene u Nizozemskoj. Tako su između srpnja i kolovoza proizvođačko pro-

dajne cijene povećane između 20,2 % i 30,7 %, na razinu od 32,60 do 35,34 €/100 kg (otkupna cijena od 2,38 do 2,58 kn/litra). Prosjek EU zemalja s nešto više od 38,97 €/100 kg mlijeka na početku 2008. godine smanjen je na 36,96 €/100 kg u ožujku ove godine. Za proizvođače mlijeka ukupna prodajna cijena smanjena je s nešto manje od 39 na ispod 33 €/100 kg. Kao i 2006. godine, i ovaj put su cijene više u zemljama starim članicama EU-a (EU-10).

Europska je komisija potkraj svibnja zastupnicima Europskog parlamenta predstavila prijedlog modernizacije Zajedničke poljoprivredne politike (CAP) kako bi mogla odgovoriti rastućoj potražnji za prehrambenim proizvodima. Glavni su elementi prijedloga Europske komisije da se trajno ukine obveza kojom se manji dio poljoprivrednih površina svake godine ostavi bez usjeva, ukidanje kvota za proizvodnju mlijeka, te ukidanje veze između visine subvencija s količinom proizvodnje.

Najave da bi Europa uskoro mogla ostati bez mlijeka, jer se uzgajivačima više ne isplati proizvoditi po cijeni koju dobivaju od mljekara, posebno od tvornica sireva, sigurno su preuveličane. Većina proizvođača neće se odreći svoje proizvodnje, a ni sami neće tvrdoglavo srljati u ekonomsku propast izlijevajući svoje mlijeko umjesto davanja u otkup. Cijena mlijeka u

“staji” sada je u cijeloj Europi između 27 i 33 eu-rocenta za litru, u odnosu na posljednje tromjesečje prošle godine kad je najniža cijena iznosila više od 37 centi. Troškovi proizvodnje značajno su povećani zbog rasta cijena krmiva i goriva, pa je porastao pritisak proizvođača na povećanje proizvođačko prodajne cijene.

Proizvođači mlijeka nezadovoljni su i odlukom EU-a da se povećaju kvote za proizvodnju jer će to dodatno pridonijeti smanjenju cijene mlijeka i prerađevina na europskom tržištu. Smatraju da je to nepravda, da se na štetu europskih proizvođača proizvodnjom podmiruju potrebe izvan EU-a, u ovom slučaju potrebe rastućega azijskog tržišta. Najavljeno povećavanje otkupne cijene mlijeka od sljedeće godine za 1 % svake godine do kraja 2015. kad će se kvote potpuno ukinuti, prema njihovim prvim reakcijama ne čini se dovoljnom odštetom proizvođačima.

Agrarna politika RH i kretanja u proizvodnji mlijeka

Prilagođavanje hrvatske poljoprivredne politike zahtjevima pridruživanja EU počelo je još pripremanja Hrvatske za ulazak u WTO i članstvom u toj organizaciji od 2000. godine. Provedena je veća liberalizacija hrvatskog tržišta poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda smanjenjem carinske zaštite. Godine 2002. donesen je novi Zakon o državnoj potpori u poljoprivredi, ribarstvu i šumarstvu. Ovim Zakonom predviđeno je postupno usklađivanje mjera poljoprivredne politike s politikom koja se provodi i koja će se provoditi u EU. Cilj reforme iz zakona bio je preraspodjela sredstava u korist novih modela (dohodovne potpore, kapitalnih ulaganja i ruralnog razvitka), s postupnim smanjivanjem subvencija za branjenih međunarodnim obvezama. Unatoč deklarativnim nastojanjima preraspodjele sredstava, još uvijek su najvažnije proračunske stavke proizvodne subvencije u poljoprivredi (oko 95 %), dok preostala tri modela sudjeluju u dijeljenju poljoprivrednog proračuna sa znatno manjim udjelima.

Tijekom posljednjih 8 godina došlo je do značajnih promjena u hrvatskom mljekarstvu, najviše s obzirom na broj i strukturu proizvođača. Današnja je tržišna proizvodnja mlijeka u Hrvatskoj s oko 234 tisuće muznih krava 630 - 650 milijuna litara. U našem mljekarstvu posljednjih pet godina naprav-

ljen je značajni pomak sa stajališta visine i kvalitete proizvodnje te udjela otkupa u ukupnoj proizvodnji. Pomoć sektoru svakogodišnjim visokim ulaganjima kroz državne poticaje i kredite, te poticaje mljekare na osnovnu cijenu i poticaj države donijela je povećanje otkupa za 211 milijuna litara, ali i značajno smanjenje broja proizvođača. Tako je broj proizvođača smanjen s oko 59 tisuća na oko 24 tisuće (za ove “izgubljene” najčešće nije nađen alternativan izvor dohotka).

Najveća pozitivna stvar pritom je činjenica da je uz smanjenje broja muznih grla otkup mlijeka povećan s oko 540 na oko 638 milijuna litara. To povećanje mlijeka, najviše pokazano u posljednje tri godine, prema procjenama u razdoblju 2004. - 2007. rezultat je oko 1,5 milijardi kuna državnih poticaja za mlijeko, gotovo isto toliko iz državnih i komercijalnih kredita, opet subvencioniranih od države modelom kapitalnih ulaganja i vjerojatno jednako takvim poticajima za mlijeko od strane mljekarske industrije. Oko milijardu kuna uloženo je samo kroz državno premiranje mlijeka u razdoblju od 2002. do 2004. godine, pa se bez plaćanja za osnovnu cijenu mlijeka može reći da je poticanje i kreditiranje proizvodnje u cijelom investicijskom ciklusu 2002. - 2007. samo u sektoru mlijeka bilo oko 5,5 milijardi kuna.

Pitanje je koliko se sadašnja struktura proizvođača može mijenjati na bolje i koliko broj proizvođača koji preostaje može popunjivati bilancu kakva se očekuje našim ulaskom u EU - porast otkupa iznad sadašnjih 650 milijuna litara i porast udjela mlijeka E i I. klase sa sadašnjih 64 % na oko 90 % kako je to u zemljama EU-a. Gledano po ukupnoj isporuci, nama je danas oko 243 milijuna litara mlijeka izvan EU standarda (E i I. klasa). Najveći dio tog mlijeka (184 milijuna litara) dolazi iz najbrojnije populacije proizvođača koji isporučuju do 50 tisuća litara mlijeka godišnje. Takvih je 29,5 tisuća ili 92 %. Ako pretpostavimo da se određeni pomaci na bolje mogu očekivati u populaciji proizvođača koji danas isporučuju od 30 do 50 tisuća litara mlijeka godišnje, tako izvan “razvojnog dijela” proizvođača mlijeka u nas ostaje oko 27 tisuća proizvođača, s oko 148 milijuna litara mlijeka koja su danas izvan standarda.

Prema podacima o isplaćenim osnovnim cijenama mlijeka i državnim poticajima, prosječna proizvođačko-prodajna cijena mlijeka u 2007. godini je 2,85 kuna (0,39 €). Pretvoreno u plaćanje po jedinicama mjere u EU, radi se o oko 2,74 kuna ili

0,37 € po kilogramu. Najbolja kategorija proizvođača dobila je 3,04 kn ili 0,42 € po litri, odnosno oko 2,92 kn ili 0,40 € po kilogramu. Može se opravdano pretpostaviti kako će i u sljedećem razdoblju ove cijene biti podudarne, a neće se značajnije mijenjati ni sustav poticaja u mliječnom govedarstvu.

Što će biti s našim ciljem održavanja barem 650 milijuna litara mlijeka kao pregovaračkom osnovom pri ulasku u EU? Je li realno očekivati da takvu kvotu ostvarimo sa 90 %-tnim udjelom mlijeka europske kvalitete?

Udio sektora proizvodnje mlijeka u ukupnoj poljoprivredi već je i previše "potican" državnim sredstvima, dobar dio "socijale" u populaciji proizvođača već je otpao iz proizvodnje posljednjih godina, a teško je očekivati da će preostali dio proizvođača bitnije unaprijediti svoju proizvodnju, barem ne bez dodatnog razvoja strukture proizvođača "s donjeg dijela", dakle onih koji danas isporučuju do 50 tisuća litara mlijeka godišnje i imaju manje od polovice mlijeka E klase.

Kako bismo ostali na današnjoj razini proizvodnje, odnosno otkupa koji se jedini računa u kvotu I, s oko 90 % mlijeka u standardu, potrebno je povećati udio mlijeka u standardu za oko 119 milijuna litara. Za takvu količinu svaka od grupe isporučitelja s više od 30 tisuća litara mlijeka godišnje morala bi prema današnjim uvjetima proizvoditi 100 % mlijeka u standardu i još bi se iz one najslabije i najbrojnije kategorije proizvođača (do 30 tisuća litara isporučenog mlijeka godišnje) moralo dobiti oko 25 milijuna litara (27 % njihove sadašnje proizvodnje izvan standarda).

Ulazak Hrvatske u EU sigurno znači gubitak suverenosti što se tiče odlučivanja agrarne politike. Upravo zbog toga nužno je u sljedećem trogodišnjem razdoblju osigurati uvjete za predviđeno povećanje kvalitete proizvodnje u razdoblju našeg pregovaranja s EU i neposredno nakon planiranog ulaska RH u EU dok još imamo neki prostor uređivanja "svoje" agrarne politike (oko pet godina ukupno). Nažalost, današnjim načinom potpore to se ne može očekivati. Onaj početni učinak povećanja količine i kvalitete mlijeka od 2002. do 2007. godine sad je potrošen, preostala je populacija proizvođača koja znanjem i vještinom, te spremnošću na rizik ulaganja ne može odgovoriti traženom zahtjevu. Populacija "velikih" je u stvari mala, samo nešto manje od 5000 proizvođača,

a već je ograničena barem jednim od dvaju presudnih uvjeta razvoja - sadašnjom zaduženošću kreditima i raspoloživim poljoprivrednim zemljištem. Reprogramiranje duga je nešto što bi se moglo očekivati, ali neke ozbiljne a brze promjene glede zemljišta kao ograničavajućeg čimbenika razvoja mljekarstva u nas, vrlo teško.

Politika usklađivanja ciljne cijene mlijeka s onom na tržištu EU-a, uz destimuliranje kvalitete izvan EU standarda dodatno će natjerati proizvođače da povećaju i muznost i kvalitetu mlijeka, što je gotovo jedini način ostvarivanja dohodovnosti kod većine isporučitelja, a posebno onih s većim brojem grla. S obzirom na to da je u proizvodnji mlijeka prerađivačka industrija poslovno povezana s proizvođačima više nego u ijednoj drugoj grani poljoprivrede, može se očekivati značajnije sudjelovanje mljekara u savjetodavnoj i financijskoj potpori kako bi se očuvao barem sadašnji broj isporučitelja i ostvarile planirane količine i kvaliteta otkupa mlijeka. Ovakav oblik suradnje mogao bi više pridonijeti konkurentnosti mljekarske proizvodnje od sadašnje politike potpore.

The effect of Common Agricultural Policy on Dairy production in Croatia

Summary

In the year 2007 there was price jump at world milk market. In the middle of the year 2008 the market was temporarily stabilized, because European Commission introduced Common Agricultural Policy modernization suggestion to the members of the European Parliament as the answer to an increasing food demand. The main elements of this suggestion were to abolish obligation to keep some agricultural areas set aside, milk quota removal, and abolition of subvention rate - production quantity link. When East and Central European countries entered in the European Union, they faced agricultural tax and milk price decrease. Today in new member states, the protection taxes are lower then before entering the Union (exceptions are Poland and Romania). The production costs in new member states are higher then in the Union, so there is higher market pressure at milk producers to increase their capacity (Livestock unit), to increase capacity

utilization (milk per animal), and to produce at lower cost price. One part of smaller producers could not react to this pressure, so they decided to leave the dairy business. The consequence is decreased export of milk and dairy products in the new member states. Today milk market production in Croatia is around 650 million liters. In the production, there are around 32 thousand producers with 177 thousand of dairy cows. In the last 5 years of Croatian dairy, there was important shift in the production and redemption. Help to dairy sector through annual high investments as state subsidies and credit loans, and dairy industry subsidies at basic price, made redemption increase of more than 150 million liters, but also milk producer's decrease. To stay at present production and redemption level, the only one that counts as Quota I, with around 90 % standard milk, there is a need to increase standard milk for 119 million liters. This increase in production quality, in the negotiation period and just after planned Croatian entrance to the European Union, while still having some space for "free" agricultural policy management (around 3 years in total), could not be expected at present way.

Key words: dairy, European Union, agricultural policy

Literatura

- Ahner, D. (2004): CAP Reform and EU Enlargement The future of European Agricultural Policy, European Commission, DG Agriculture, <http://ec.europa.eu/agriculture/events/-sofia/ahner.pdf> (9.12.2008.)
- Burrell Alison, Future Dairy Policy In Europe, <http://www.wcds.afns.ualberta.ca/-Proceedings/2000/Chapter26.htm> (9.12.2008.)
- Cochrane, N., Seeley, R. (2003): EU Enlargement: Implications for the New Member Countries, the Enlarged EU, and World Trade, [www.ecostat.unical.it/2003agtradeconf/Contributed%20papers/\(9.12.2008.\)](http://www.ecostat.unical.it/2003agtradeconf/Contributed%20papers/(9.12.2008.))
- Franić, R., Žimbek, T. (2003): Pretpostavke za uključivanje poljoprivrede u proces pridruživanja Hrvatske Europskoj uniji, U Katarina Ott, ured., Pridruživanje Hrvatske Europskoj uniji: izazovi ekonomske i pravne prilagodbe, Institut za javne financije i Zaklada Friedrich Ebert, Zagreb, 153-172.
- Grgić, Z. (2008a): Kako bavarski mljekari ocjenjuju stanje mljekarstva na EU tržištu, *Mljekarski list* 1/2008., 6-8.
- Grgić, Z. (2008b): Kako zajednička agrarna politika određuje proizvodnju mlijeka u nas?, *Mljekarski list* 12/2008, 4-7.
- OECD (1999a): Agricultural Policies in OECD Countries: Monitoring and Evaluation, OECD, Paris.
- OECD (1999b): OECD Agricultural Outlook, 1999-2004. OECD, Paris.
- Rickard, S. (1999): UK Agriculture at the Millennium: 1. Dairy farming. Lloyds TSB Agriculture, London.
- Swinbank, A. (1999): CAP reform and the WTO: Compatibility and developments, *European Review of Agricultural Economics* 26 (3), 389-408.
- Van Berkum, S., Helming, J. (2006): European dairy policy in the years to come: impact of quota abolition on the dairy sector, http://www.kennisonline.wur.nl/NR/rdonlyres/B1B5E3E1-998B-4493-BA3E-E17E172EF-F6A/39654/6_06_14.pdf (9.12.2008.)
- Wilson, S. (2007): Soaring milk prices - who will benefit?, <http://www.moneyweek.com/investment-advice/soaring-milk-prices-who-will-benefit.aspx> (9.12.2008.)
- www.scotland.gov.uk/Topics/Agriculture/Agricultural.../dairy/CAPReform (9.12.2008.)
- www.stackyard.com/news/2008/05/dairy/02_rabdf_cap_reform.html (9.12.2008.)